

ДИДАКТИЧНИЙ ВИМІР ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ

Рецензія на монографію: **Бондаренко Г. В.** Теорія та методологія історії. Програма й тестові завдання, основи курсу, словник понять і категорій : навч. посіб. (Луцьк, 2011)*

Рецензія на монографію: **Бондаренко Г. В.** Теория и методология истории. Программа и тестовые задания, основы курса, словарь понятий и категорий: учеб. пособие. (Луцк, 2011)

Book Reviews: **Bondarenko H. V.** The theory and methodology of history. Program and the test items, the basis of the course, a dictionary of concepts and categories: the textbook (Luck, 2011)

Необхідність поглибленого вивчення теорії та методології історії як науки в українській вищій школі очевидна. Оволодіння теоретико-методологічними основами історичного пізнання як нової наукової дисципліни, з'ясування її витоків, основних етапів, напрямів має непересічне значення для підготовки майбутніх спеціалістів та магістрів історії – дослідників актуальних проблем історії. Виходячи з цього досить актуальним завданням є підготовка відповідних дидактичних практик.

У 2011 році побачив світ навчальний посібник кандидата історичних наук, професора кафедри археології та спеціальних історичних дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки Бондаренка Геннадія Васильовича, присвячений теорії та методології історії. Структура посібника складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури та іменного покажчика. Вказаний посібник є результатом кількарічної роботи ученого на історичному факультеті названого вище національного навчального закладу. Спроба підготувати такий посібник, на думку

автора, зумовлена тим, що з кінця 1980-х років в історичній науці, крім марксистської методології, почали застосовуватися й інші, у тому числі протилежні підходи до вивчення минулого. Разом із новітніми методологічними підходами в теорію та практику упроваджувалися нові поняття й категорії історичного пізнання, більшість із яких завдячують своїй появі західній історіософії. Автор також свідомий того, що саме поняття «історіософія» в радянській науці використовувалося лише для критики й негативних оцінок. З виходом сучасних українських вчених за межі пануючої до кінця 1980-х років методології, з'явилася можливість ознайомитися з літературою, як правило, історіософського спрямування, в перекладі російською та українською мовами, що сприяло ознайомленню з концептуальними засадами та теоріями європейської та світової історичної науки й пануючими методологіями історичного пізнання і, як зазначає сам автор, цивілізаційною, культурологічною, психоаналізу, усної історії а також із поглядами К. Поппера, К. Ясперса, Р. Колінгвуда, істориків української діаспори (с. 4).

Готуючи рецензоване видання, автор зіштовхнувся з проблемою існування невеликої кількості перекладів західної історіософської літератури, у тому числі й визначень окремих термінів, які, на його думку, мали засвоїти студенти. Серед них такі терміни як «гелштальт», «фізіономіка», «морфологія

* Бондаренко Г. В. Теорія та методологія історії. Програма й тестові завдання, основи курсу, словник понять і категорій : навч. посіб. / Г. В. Бондаренко. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі України, 2011. – 196 с.

історії», «осовий час», «історицизм», «менталітет», «маргінальність», «віншування» та інші поняття, які мали опанувати студенти під час вивчення курсу «Теорія та методологія історії», що є складовою ланкою підготовки спеціалістів та магістрів. Автор також мав враховувати сучасні вимоги, які з'явилися з упровадженням у навчальний процес в вищій школі України кредитно-модульної системи та зміни, які постійно відбуваються в навчальних програмах для спеціалістів і магістрів. Зазначене зумовило розширення посібника, зокрема вміщення у ньому «Програми курсу «Теорія та методологія історії» (структура програми, пояснювальна записка, тематичний план змістовних модулів), тематики лекційного курсу і семінарських занять (с. 10-28). Автор також подав список контрольних питань та тестових завдань, які є обов'язковими для перевірки знань та підсумкового контролю. Останні мають три рівні складності (с. 29-52).

Основну частину навчального посібника складає викладення «Основ курсу: сучасних проблем історичного пізнання» (с. 53-131). При підготовці лекційного курсу автор намагався спрямувати студентів на самостійне вивчення значної кількості літератури та частин тем, зокрема акцентував увагу на засвоєння методології, змістовної частин тем та відповідного матеріалу, із залученням стислих характеристик та основної літератури. Цілком виправданим й дидактично виваженим є висвітлення теоретичних засад історії, характеристика методологічних проблем, напрямів та шкіл в розвитку історичного пізнання. Викладене дає можливість студентам ознайомитися та осмислити дві сторони історії: історичний процес та процес історичного пізнання, як важливі складові наукового осягнення історії, котрі суттєво впливають на дослідника й одна на одну. Зокрема, автор цілком вірно зазначає, що обидві сторони історії тісно пов'язані з людиною та людством. Саме людина є одночасно творцем історичного процесу, його джерелом і фактом. Вона також досліджує історичний процес, пізнає його, зберігає та передає історичний досвід наступним поколінням. Отож, людина й суспільство виступають одночасно як об'єкт і суб'єкт історичного пізнання (с. 53).

У такому ж дусі автор, теоретично виважено й достатньо популярно розкриває значення загальнометодологічних, конкретно-історичних принципів, та стисло їх характеризує. Виправданим також є звернення та висвітлення ученим таких важливих теоретико-методологічних проблем: факти та джерела; роль народних мас й особи в історії а також питань: вивчення воєн і революцій; відкриті й тоталітарні суспільства й полеміка між радянською та західно-європейською історіософією тощо.

Під час розробки проблем лекційного курсу посібника Г. В. Бондаренко не оминув своєю увагою таких тем, як: «Ідея української державності та націоналізму в українській історичній науці XIX – XX ст.», «Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства». При цьому перша названа вище тема розкривається ним без зайвої політизації на підставі аналізу історіософських погляді М. Грушевського і, зокрема, показу процесу становлення української історіографії й історіософії, згідно сучасній періодизації. Учений стисло характеризує внесок Д. Донцова, С. Томашівського, М. Міхновського, В. Липинського, доробок таких істориків та філософів української діаспори: Д. Чижевського, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко, І. Лисяка-Рудницького, О. Прицака, О. Субтельного та інших, які заклали історіософську школу за межами України. Саме вони маючи можливість урахувати розвиток історичного пізнання й історичної науки загалом у світі, користувалися працями М. Блока, Р. Колінгвуда, А. Тойнбі, О. Шпенглера, К. Ясперса, К. Поппера і інших учених, порівнювати з історичними школами та розвиток історичного пізнання в СРСР. Також цілком виправданим є звернення уваги студентів на необхідність опрацювання під час самостійної роботи рекомендованого списку літератури, у якому є й роботи названих вище вчених. Г. В. Бондаренко, крізь призму класифікації наукових робіт, закликає студентів використовувати методологічний плюралізм й віддавати перевагу тим підходам, які сприяють об'єктивному дослідженню різних епох, регіонів і напрямів розвитку суспільства

(с. 108). Учений також знайомить їх із логікою науково-дослідницької праці в галузі історії. Автор достовірно стверджує, що кожна теорія та методологія мають свої поняття й терміни, які відрізняються від інших і закликає студентів використовувати їх в теорії та практиці історичного пізнання. Для цього Г. В. Бондаренко в окремому розділі подає поняття та категорії історичного пізнання (всього 250 позицій). Останні з'явилися внаслідок авторського вивчення окремих методологічних підходів, історіософських концепцій, аналізу теоретичних і практичних розробок в історичних дослідженнях та історіографії (с. 132). Вони є важливими як інструментарій теорії і практики.

Запропонований посібник складено так, щоб максимально допомогти молодим науковцям у виборі та використанні різних методологій. У ньому наведено основні підходи, серед яких перевага віддається сучасним. З цього стає зрозумілим чому Г. В. Бондаренко не охоплює історіософських проблем пізнання від найдавніших часів, а веде лекційний виклад з початку XIX ст. Зазначене видається цілком виправданим, оскільки у рекомендованій літературі є дослідження, монографії та посібники, у яких ця тематика знайшла ґрунтовне висвітлення. В цілому, запропоноване видання заслуговує схвалення і буде корисним для студентів, аспірантів та викладачів історичних дисциплін.